

ԴԱՆԻԷԼ ՎՐԴ.Ի ԱՍՈՐԻՈՅ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅ ԴԱԻԹԻ

(Շար. տե'ս «Բազմավեպ» 1968, ք. 1-3, էջ 17)

Է.

ԵՐԲ ԵՒ ՈՐՈՒ ԶԱՆԳՈՎ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ Է
ԴԱՆԻԷԼԻ ՍԱՂՄՈՍՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ձեռագրիս երկու երկայն Յիշատակա-
րանները, որ մեր քով եղած ընդօրինա-
կութեան 298 եւ 570 էջերը կը գրաւեն,
եւ հրատարակուած են Հայաստանում
(Հտ. Գ.) 19-23 էջերուն մէջ, հանդերձ
համառօտ ծանօթութիւններով ու լուսա-
բանութիւններով, լուռ կը մնան այս մա-
սին. ընդհակառակն, մեկնութեանս 194րդ
էջին վրայ կը գտնուի հետեւեալ փոքր յի-
շատակագրութիւնը. «Արդ որք վայելեալ
ի լրոյ հոգիատուր մեկնութեանս եւ կամ
գաղափարէք, յիշեալիք ի Քրիստոս Յի-
սուս զթարգմանող սորա գտէր Գրիգորիս
Վկայասէր, եւ զնորին հարազատ հեղի-
նակ գտէր Բարսեղ. նա եւս զիս՝ գտէր
Յոհաննէս արքայազար ուղղող սորա.
յիշէ Քրիստոս ի բարի եւ զյիշողս մեր:
Եւ այժմ զնուստ Սարգիս գրողս աղա-
չեմ յիշել ի Տէր»:

Ստուգել թանկագին է այս կարճ տե-
ղեկութիւնը, գործօն չորս անուններու.
թարգմանող՝ Գրիգոր Վկայասէր, անոր
հարազատ հեղինակ՝ Բարսեղ, ուղղող՝
արքայազար Յոհաննէս, եւ գրող՝ Սար-
գիս:

Ստորագրէ արդեօք որ թարգմանիչը
Գրիգոր Վկայասէր ըլլայ: Այնուհանդերձ
որ նա իր քառասնամեայ կաթողիկոսու-
թեան շրջանին մեծ արդիւնք ունեցած է՝
հետամուտ ըլլալով սուրբերու վարքը
թարգմանել տալու, հայ եկեղեցւոյ կա-
նոնադիրքը կազմելու, Յովհան Ոսկերե-
ւանի վարքը և անոր «Գործք Առաքելոց»-ի
մեկնութիւնը թէոփիսոսէ յոյն հայերե-
նագէտին թարգմանել տալու, և յոյն կամ
ասորի թարգմանիչներու հայերէնի վե-
րածուած գործերը յղել տալու, իրա-
ւամբ աւելի մեկնաս՝ քան թարգմանիչ
կոչուած է:

Հետեւաբար, վերոյիշեալ յիշատակա-
րանի թարգմանող բացատրութիւնը հարկ
կ'ըլլայ սեղմել ու ամփոփել, մանաւանդ
երբ առնթիւ Բարսեղի անունը՝ հարազատ
հեղինակ բառերուն կը կցուի: Բարսեղ
կաթողիկոս որ Շուղր անապատի մէջ կը
նստէր եւ վախճանած է 1113ին, Գրիգոր
Վկայասէրի մահէն ութ տարի ետք, ժա-
մանակակից կը նկատուի եւ աշխատա-
կից, ըստ յիշատակարանիս, մեկնու-
թեանս եթէ ոչ թարգմանութեան՝ գոնէ
հայկաբանութեան տեսակէտով տարուած
խնամքին:

Հ. Ն. Ակինեան, գրելով Կիրակոս Վ.
Գիտնականի վրայ (Աղբ. Մատ. ՃՀԳ, էջ
235-7), կ'ամփոփէ ինչ որ Չամչեան
(Պոս. Հայոց), Ալիշան (Սիսուան) եւ
Յովսէփեան (Յշուկընք) գրած են Գրի-

գոր Վկայասէրի մասին, եւ կ'ըսէ. «Գրի-
գոր Վկայասէր երբ ընտրուեցաւ կաթո-
ղիկոս (1065), իր մօտ առաւ Սեւանի սըր-
բակեաց ճգնաւորը՝ Գէորգ Վ. Մեղրիկ,
եւ Գէորգ Վ. Լոռեցի մեծ գիտնականը:
Ասոնք հիմը դրին Պառլահայի Դպրոցին
եւ ծաղկեցուցին զայն յընթացս 1065-1100
տարիներուն ապահովաբար, թերեւս նոյն
իսկ մինչև 1110»: Մինչ Չամչեան կը հա-
մարի թէ Արեգի վանքի մէջ եղած ըլլայ
այդ կաճառը, երբ կ'ըսէ. «Ուր եւ ժողո-
վեաց առ ինքն արս իմաստունս եւ բանի-
բունս յաղգէ իւրմէ եւ յաղգէ Յունաց եւ
Ասորոց, եւ ի ձեռն նոցա անգաղար պա-
րապէր ի թարգմանութիւն զանազան
գրոց՝ մանաւանդ վարուց սրբոց: Ունէր
առ իւր եւ զիմաստասէր ոմն յաղգէ Յու-
նաց Թէոփիսոսէ անուն՝ տեղեակ լեզուին
Հայոց, որում ետ թարգմանել ի ձեռն
Կիրակոսի Վ. ի զմեկնութիւն Յովհաննու
արարեալ յիսկերեանէ»:

Վարդան Արեւելցի ալ իր Դրոսաւորին
մէջ, նուիրուած Պահլաւունի երեք կա-
թողիկոսներու յիշատակին, եւ գրուած
հաւանորէն Հռոմկլայի մէջ, այսպէս կը
պատմէ Վկայասէրի մեկնումը իր աթո-
ռանիստէն. Գրիգոր «ի տեղի իւր թողու
զԳէորգ վարդապետն իւր եւ ինքն զանխը-
լաբար գնաց ի Սեւա կոչեցեալ լեռն, եւ
անցանէ ի Միջագետս ի Տրուայ վանս,
զոր հօր իւրոյ (Գր. Մագեստրոսի) շի-
նեալ էր»:

Լսենք նաեւ Միքայէլ Ասորիի, որ կը
հաստատէ թէ Գող Վասիլի կինը առաւ
Ասորիներէն Քեսուռնի մօտ գտնուած Կար-
միր վանքը, որ սերունդէ սերունդ մեր
ժողովուրդին կը պատկանէր. ան դուրս
հանեց ասորի վանականները եւ տուաւ
Գրիգոր կաթողիկոսի եւ հայ վանական-
ներու. նոյնպէս Չաբարի վանքերը, ո-
րոնք Բեթ-Քենայէ կը կոչուէին, եւ են
թուով հինգ վայրեր, ուր շատ վանական-
ներ կային:

Ծանօթ է թէ Գրիգոր Վկայասէր,
1105ին, վախճանելով թաղուեցաւ Կար-
միր վանքի մէջ: Յարաբերական կարե-
ւորութիւն ունի մեղի համար զիրակոսի
գրութեան:

7. - ԲԱԶՄԱՎԷՊ

Թէ ո՛ր վանքի մէջ կատարուած են՝ իր
նախածեռնութեամբ եղած թարգմանու-
թիւնները, եւ թէ իր շրջը հաւաքած է
կաթողիկոսը յոյն եւ ասորի թարգմանիչ-
ները, թէ լուր յանձնարարած է որ թարգ-
մանուին՝ իւրաքանչիւրը իր վանքի կամ
բնակավայրին մէջ. մեզ կը բաւէ գիտնալ
թէ այդ թարգմանութիւնները կը վերա-
քըննուէին ու կը սրբադրուէին հայկա-
բանօրէն Վկայասէր հայրապետէն կամ
իրմէ նշանակուած անձերէ:

Ը.

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱՐՔԱՅԵՂԲՈՐ
ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԴԵՐԸ

Յիշատակարաններէն մէկուն մէջ (Հա-
յաստանում Գ. էջ 19), Յովհաննէս Ար-
քայեղբայր իր անձը ներկայացնելէ ետք,
կը պատմէ թէ ինչ գեր ունեցած է մեկ-
նութեանս ուղղադրութեան եւ օրինակու-
թեան մէջ, եւ կը սկսի «Դատապարտս
այցելու՝ եւ անիմաստն բարուն Արքայեղ-
բայր Հայոց Յոհաննէս՝ որ երբեմն Պաղ-
տուոյն որդի քրիստոսարեալ եւ ամէնըն-
տիր երջանիկ եւ բարեպաշտ իշխանաց
իշխանին եւ թագապահին՝ Պարոնին ա-
մենայն Հայոց Կոստանդեայ, մականուն
Մողոն կոչեցեալ, յիուրինեանց տոհմէ՝
որոց յիշատակն օրհնեալ յԱստուծոյ եւ
յաստուածայնոց լիցի միշտ. ամէն»:

... «Արդ, ի թուականիս Հայոց 21Ը
(1289) գրել ետու զեռափափաք եւ իմաս-
տաւոր հոգեկնութ եւ աստուածարեալ
բանքս սրբոյն Դանիէլի մեծ վարդապե-
տին եւ հոգեխառն իմաստնոյ՝ Սարգսի
նորակերտ գրչի, վանից երկցու, որոց
տէր ողորմեսցի»:

Հոս կը պարզէ թէ ինչ էր իր մեծա-
խոնջ տաժանքով կատարած աշխատան-

1. Լուսարանութիւնները այս եւ յաջորդ անհաս-
կելի բառերուն, տե'ս Բազմավեպ 1967, էջ
72. Յիշատակարաններու հրատարակութեան
գրութեան:

քը. «Քանզի յոյժ վատթարեալ յոխմար
զըջաց տեսի զօրինակքն՝ յորս բնաւ իսկ
ոչ, եւ կամ սակաւ ինչ գտանի ճշգրտու-
թիւն. երկու օրինակս եզի առ իրեարս,
եւ յոյժ քրտնաջան եւ մեծախոնջ տաժան-
մամբ ուղղեցի ըստ կարի, որպէս յայտ
ահա գիտնոցը երեւի: Յոյժ համազոյգ
էին մինչ յՏՏրդ սաղմոսն, եւ զինի այնց
կարի եւս բայից երկարութեամբ զատեալ
գտանին ի միմեանց, թէպէտեւ ամբողջ
մտացն էութիւն գոյր ի նոսա. եւ արա-
հետ իսկ գոյր ի միոյն բանքս գրեալ յի-
նէն»:

«Վասն որոյ Տերամբ Աստուծով աղա-
չեմ զսուրբսդ մեր՝ զժառանգողսդ սորա
եւ զօրինակողսդ, եւ որք աշխատասիրա-
բար ուշիմութեամբ ընթեռնոյք, ուղղա-
ծով զանձախս ծասկումն առնել»:

Խանդավառանքով լի այս յանձնարա-
րութիւնը՝ քիչ ետք կրկին կը շարունա-
կէ. «Աղաչեմ սուրբ եւ մաքուր զսա պա-
հել, զրել իսկ եւ մի՛ գողանալ եւ խո-
տել»: Քիչ ետք՝ «Պաղատիմ մերդ ասու-
բաց՝ մի՛ աղաւաղել տալ զսա անմիտ
մանգամբք, մի՛ մըճոտել, մի՛ անառկած
եւ բերանաբաց ձգել, մի՛ զգանձս հասա-
րակաց գողանալ, խոտել եւ ծրարել՝ ի-
բրեւ զժխտողն ստամբակ, մի՛ գիտնոց
խնայել եւ մի՛ արհեստագէտ զըջաց ար-
գելուլ յօրինակ տալոյ...»:

Երեք օրինակ բերեալ՝ զմին ուղղեցի,
եւ զսա ետու գրել Սարգիս քահանայի, եւ
եւս ուղղեալ յինէն կրկին եղբարք մեր
վաստակցօք. որոց Քրիստոս Աստուծո
ողորմեսցի նոցա եւ նոցայոցն. ամէն. ե-
ղիցի, եղիցի:

Գրեցաւ ի թվիս Հայոց ՁԼԸ, Լիսոնկա
վանքն, ի կաթող(իկոսութեան) Տեառն
Կոստանդեայ Երկրորդի՝ յայս ամ եղե-
լոյ. ի թաղաւ(որութեան) Լեւոնի բարե-
պաշտի եւ քաջի, եւ աստուածաշնորհ
զաւակաց նորա...»:

Յովհաննէս Արքայեղբոր զանգատը՝
Դանիէլի Սաղմոսաց մեկնութեան հայե-
րէն թարգմանութեան խանդարումներու
մասին՝ կը հաստատուի բրիտանական
թանգարանի մէջ (թ. 74, էջ 188) գտնու-

ած Վարդան Վարդապետի Սաղմոսաց
խմբագիր մեկնութեան մէջ Յիշատակա-
րանով ալ, ուր Վարդան կ'արտայայ-
տուի հետեւեալ կերպով. «Ուստի ի յայս
յոյսս խոցոտեալ անգամս եկեղեցւոյ եւ
վիրաւոր մարմին եւ ողի եւ միտ. Յի-
սուսի մասն յաւետ մոլորեալ ոչխարին,
արս խաքան, որ եւ Վարդան, վաստա-
կեալ ի յահագին ծովուս. կամ յերկրէ
յերկինս գիմեալ, տկար գոլով եւ մարմ-
նով, ցաւօք եւ ծերութեամբ, ձեռն ի յիս
կալեալ եւ յոր մերձաւոր սուրբսն, յե-
պիփան, յեփրեմ, յԱթանաս եւ ի Դա-
նիէլ, զոր ումեմն համառօտեալ կարճա-
տեալ էր ի մի գիրք, յայլ եւ յայլ տեղիս,
որոյ յիշատակն օրհնութեամբ Սեղբես-
տրոսի, որ մեղ պատճառ եղեւ աշխատել,
հաւաքեալ ի մի, թողեալ եւ յաւելեալ
կամաւ, ի կարծիս թէ չէ՛ յարմար, թե-
րեւս մեր տխմարութեամբ թվելով, եւ
չատն զոր նա էր թողեալ, եւ զոր մեք սը-
խալմամբ եւ չածելով ի յիշումն զորոց
թողութիւն Քրիստոսի սիրովն հայցեմ ի
հանդիպելոց...»:

Յովհաննէս արքայեղբոր մասին՝ Հ. Ա-
լիշան Գոնէրոյ վանքի վրայ տեղեկու-
թիւններ տալէ ետք, կը յաւելու. «Հրո-
չակելի սուրբ ուխտ կոչուած նախնիքնե-
րէ, մերձ յաստուածապահ գեղեկն Բար-
ձրբերդ, եւ միակ յիշատակ այս վան-
քին եւ փառք՝ Յովհաննէս արքայեղբայրն՝
րարուն ալ կոչուած. իր անունը հռչակ-
ուած է իր տոհմին ազնուափայլ չքով եւ
մատենագրական սիրովն ու ջանքով:
Վասն զի էր որդի քրիստոսարեալ եւ բա-
րեպաշտ իշխանաց իշխանին Կոստանդին
թագապահի եւ արքայահօր Հայոց, եւ
եղբայր քրիստոսապաշտ քաջ արքային
Հայոց Հեթմոյ: Յառաջ Պաղտին կոչ-
ուած, ու արքեպիսկոպոսական ձեռնա-
գրութեան ժամանակ ստացած Յովհան-
նէս անունը. մանկութեան հասակէն ար-
քայական տոհմին արժանաւոր դաստիա-
րակութիւն մը ընդունելով՝ եղբայրնե-
րուն խնամքով, մանաւանդ արքայեղ-
բայրն Հայոց՝ Բարսեղ արքեպիսկոպո-
սէն, որու ձեռքին տակ կ'երեւի թէ շա-

րունակած է իր կրթութիւնը Դրաղարկի
վանքին մէջ, ուր Բարսեղ առաջնորդ էր
1241-1275 թուականին»: Եւ յիշելէ ետք
Յովհաննէս Արքայեղբոր մէկ քանի գրու-
թիւնները, կը յաւելու. «Բաղմաթիւ են
իսկազիր կամ իր յանձնարարութեամբ
ընդօրինակուած գրչագիրները, մանա-
ւանդ աւետարաններուն, որոնց ընթեր-
ցուածոց ընտրութեան համար շատ աշ-
խատած է, ու տարբերութիւնները կը
դնէ լուսանցքին մէջ, եւ մերթ ալ կ'ազդէ
թէ «յոյժ տաղնապիմ յուղղոյն գիւտ»:
Վայելուչ եւ ընտիր են ինքնագիր այլ եւ
այլ յիշատակարաններն՝ իրմէ գրուած
կամ իրեն համար ընդօրինակուած գրքե-
րու մէջ: Այս «սուրբ եւ ընտրեալ աս-
տուածահաճոյ արքեպիսկոպոսը», ինչ-

պէս կ'անուանեն զինք ժամանակակից
գրչագիրներու յիշատակարանները. մե-
ռաւ 1289 թուականին»:

Իր խնամքով ընդօրինակուած են,
1286ին, երեք գրիչներու ձեռքով, Ղու-
կասու եւ Յովհաննու աւետարաններու
մեկնութիւնները. Ներսէս Լամբրոնացիի
Յովհաննու Յայտնութեան գրքին և հան-
գըստեան մեկնութիւններուն յիշատակա-
րաններուն մէջ զինքը մոզոն կը կոչեն.
Իսկ վերջին աշխատութիւնը եւ յիշատա-
կարանը կը գտնենք Դանիէլ ասորիի Սաղ-
մոսներու մեկնութեան հայերէն թարգ-
մանութեան մէջ:

(Շար. 7)

Հ. ՔԵՐՈՐԷ Ա. ԶՐԱՔԵԱՆ

